

VERDAGUER, MIRALL PER A LA CLERECIA NORD-CATALANA DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL SEGLE XX

Resum

L'obra de Jacint Verdaguer, i singularment *Canigó*, va tenir una difusió i recepció molt notable a la Catalunya del Nord. En especial, entre la premsa i els cercles catòlics. Va contribuir a desvetllar un cert sentiment catalanista i a la recuperació/restauració d'alguns dels seus monuments religiosos més emblemàtics.

Igualment, és d'una manera especial que els intel·lectuals catòlics nord-catalans van traduir al francès l'obra verdagueriana. Entre els seus valedors nord-catalans figuren capellans i intel·lectuals catòlics com Josep Tolrà de Bordas, Justí Pepratx, Joan Baptista Blazy, Agustí Vassal, Juli Delpont, Exuperi de Prats de Molló, Pere Bonet, Rodolf Bonet o Francesc Font, entre molts d'altres. En resum, tots ells foren pioners i entusiastes del poeta a França i n'iniciaren, durant el segle XIX, una incessant crítica, traducció i difusió. N'és una prova evident la notable recepció de l'obra de Verdaguer en revistes literàries franceses a cavall entre el XIX i el XX.

Verdaguer, al seu torn, va escriure un seguit de peces relacionades amb la Catalunya del Nord, pràcticament totes de temàtica religiosa. Com a prosista i com a poeta, d'altra banda, i ja en el vessant sud-pirinenc, va confegir diverses peces centrades en devocions populars, sobretot marianes, entre les quals destaquen composicions com «L'aplec de Montgarri» (prosa) o «Lo pare Falgars», «A la Verge del Mont» o «Fontalba» (poesies). La comunicació vol sintetitzar l'estat de la qüestió sobre aquests aspectes.

Paraules clau: Verdaguer, Pirineu, recepció, traducció, Catalunya del Nord

Abstract: *Verdaguer: mirror for the north-catalan clergy of the late 19th century and early 20th century*

Jacint Verdaguer's work, and in particular *Canigó*, had a remarkable reception and dissemination in Northern Catalonia, specially, among press and Catholic circles. It helped to reveal a certain Catalan feeling and it contributed to the recovery/restoration of some of its most iconic religious monuments.

Also, the North-Catalan Catholic intellectuals translated Verdaguer's work into French in a special way. Among its supporters we find priests and intellectual Catholics such as Josep Tolrà de Bordas, Justí Pepratx, Joan Baptista Blazy, Agustí Vassal, Juli Delpont, Exuperi de Prats de Molló, Pere

Núria Camps

Ramon Pinyol

Universitat de Vic

Bonet, Rodolf Bonet or Francesc Font, amid many others. To sum up, all of them were pioneers and enthusiasts of the poet in France and they started, during the 19th century, an incessant criticism, translation and dissemination. This is proved by a remarkable reception of Verdagner's work in French literary magazines between the 19th and 20th centuries.

Verdagner, in turn, wrote a number of works related to Northern Catalonia, most of them about religious topics. As an essayist and as a poet, on the other hand, and in the south-Pyrenean side, he wrote several works focused on popular devotions, above all related to Virgin Mary. The most important ones are "L'aplec de Montgarri" (prose) or "Lo pare Falgars", "A la Verge del Mont" or "Fontalba" (poems). We try to synthesize the state of the art in these aspects.

Key words: Verdagner, Pyrenees, reception, translation, Northern Catalonia

La relació del poeta Jacint Verdagner amb el Pirineu és ben coneguda i ha generat múltiples estudis i alguns llibres. Que l'escriptor de Folgueroles fou uns dels iniciadors de l'excursionisme català i que fou soci de les dues entitats que després es fusionaren per formar el CEC també són fets prou sabuts. Costa d'imaginar-lo, tanmateix, si no fos per alguna fotografia que ens n'ha pervingut, trescant pels cims muntanyencs vestit amb sotana, barret de capellà i una maleta de fusta. Les seves sortides tenien tant l'esperit excursionista com (cosa inherent a l'època) l'afany de conèixer i descobrir la història catalana, els monuments i els costums del país. En les seves excursions feia petits dibuixos i croquis de les muntanyes i sobretot prenia notes de tot tipus (antropològiques, històriques, paisatgístiques, folklòriques, lingüístiques, etc.) amb especial atenció a tot allò que fes referència a la religió. D'aquells sojorns pirinencs, especialment intensos els estius de la dècada dels vuitanta del segle XIX, n'han quedat poemes on recull tradicions populars religioses (com «Lo pare Falgars») o canta devocions marianes (com «A la Verge del Mont») i proses d'un alt valor literari i d'antropologia religiosa com «L'aplec de Montgarri» (del conjunt «Excursió a l'Alt Pallars»). Naturalment, altres composicions que no tenen una explícita intenció religiosa, però sí una notable bellesa literària com la «Cançó del raier», «Fontalba» o «Lo Ter i lo Freser».

És, però, a *Canigó*, una de les seves obres magnes, on s'entrelliguen de manera indestriable la serralada pirinenca, la història, la llegenda i el triomf del cristianisme. Resseguim, ni que sigui breument, aquest poema èpic que ell va subtítular «Llegenda pirenaica del temps de la Reconquesta» —on amb el terme «Llegenda» indicava que s'apartava dels cànons de l'èpica clàssica, fragmentant el poema amb una modernitat que la crítica de l'època en general no va saber copsar. Recordem, en aquest sentit, que una de les formes d'aquesta «fragmentació» és justament el trencament de la unitat d'acció, que es desdobra bàsicament en dues: la del món pagà representat per les fades pirinenques, que tenen el centre del

seu reialme al cim del Canigó, representat per la reina Flordeneu, que, tot adoptant la forma de la pastora Griselda, encanta el cavaller Gentil, i la del perill dels sarraïns que estan ocupant Catalunya i si no són aturats travessaran el Pirineu i s'expandiran per la Gàl·lia i Europa. El poema fou escrit relativament amb poc temps, entre 1880 i 1885, si el comparem amb *L'Atlàntida*, que va durar més de deu anys. De fet, té una doble línia argumental i ideològica: la mitificació del Pirineu i la fundació diguem-ne «històrica» de Catalunya. Una idea de fundació de la pàtria catalana que, basada en fonaments romàntics, manté, però, encara avui alguns dels seus trets. Catalunya existí gràcies a la Providència divina, que va permetre la derrota dels musulmans en aquella mena «d'edat d'or» medieval que van mitificar els escriptors, els historiadors i els teòrics vuitcentistes. I la figura que encarna aquesta fundació no és altra que l'abat Oliba (amb l'ajut en el terreny militar dels seus germans els comtes Guifre i Tallaferró), restaurador de Cuixà, de Ripoll, de Vic i creador de l'ermita que donaria lloc al monestir de Montserrat. Es tracta de la fundació de la pàtria catalana cristiana, no ho perdem de vista. Reviure aquella època de suposada harmonia social medieval era un dels objectius declarats del sector catolicoconservador de la Renaixença o, en altres mots, recristianitzar la societat catalana que amb les revolucions liberals havia anat caient pel pendent de l'abandonament de la fe. El cant XII i darrer de l'epopeia canigonenca, titulat significativament «La Creu del Canigó», és la pujada dels monjos dirigits per Oliba per tal de plantar-hi el símbol del cristianisme. Mentre van pujant, les fades fugen perquè el seu «palau s'atterra» al pas dels monjos i al «so dels himnes monàstics i cantúries / de cent campaneries al repic» i un «cor de goges» declaren que «trecades ses columnes de cristall, / i, ai!, com la neu que coronà eixa serra, / nostra glòria que es fon va riu avall!» (vv. 49-54). I, en arribar al cim, tot clavant-hi la creu, es clou el cant amb aquesta estrofa que no pot ser més explícita:

Pàtria!, et donà ses ales la victòria;
com un sol d'or ton astre es va llevant;
llença a ponent lo carro de ta glòria,
puix Déu t'empeny, oh Catalunya!, avant.
Avant: per monts, per terra i mars no et pares,
ja t'és petit per trono el Pirineu,
per ésser gran avui te despertares
a l'obra de la Creu.

L'impacte de *Canigó* fou important al Principat, però tingué un ressò especial a les terres de la Catalunya del Nord. I no sols pel títol i la presència paisatgística i històrica de les terres nord-pirinenques, sinó també pel missatge cristià que conté. Si més no, sacsejà la consciència dels intel·lectuals d'aquelles contrades, bàsicament catòlics i conservadors, i de

bona part de la clerecia. Una de les conseqüències que va tenir, com és sabut, fou la creació d'un interès creixent i restauracionista dels grans cenobis (Sant Miquel de Cuixà, Sant Martí del Canigó) i altres edificis religiosos molt malmesos des de la Revolució Francesa a la diòcesi d'Elna-Perpinyà. I, ja més tard, durant l'episcopat del gascó Juli Carsalade du Pont (1899-1932), convertit a un cert «catalanisme» gràcies pel que sembla a l'obra de Verdaguer, s'inicià la restauració d'aquells dos grans monestirs canigonencs i d'altres edificis religiosos del bisbat. De fet, el bisbe ho reconeixia així en una carta adreçada als seus capellans arran de la mort del poeta:

Es mort el gran poeta de Catalunya, Mossen Jacinto Verdaguer! Los Catalans de los dos versants de Pirineus ploran lo cantor enlayrat de las glorias de nostra patria. // Rosselló li deu una eterna reconeixensa per haver despertat los échos adormits de las sevas montanyas y haver fet ressonar per sas valls y per sas planas los cants de sa lyra incomparable. [...] Ha derramat per tot arreu las glorias de Sant-Marti de Canigó, de Sant-Miquel de Cuxa, de l'antiqua Mirmanda, del Amo de Pézilla, de Font-Romeu, de Galamus, de Prats-de-Molló, etc. [...]. (Semaine Religieuse de Perpignan, 24 (14-VI-1902), p. 444-445)

En aquest context, no és d'estranyar que trobés entre els escriptors catòlics nord-catalans coetanis imitadors, panegiristes, sol·licitadors de poemes de circumstàncies, notables defensors en l'època del seu enfrontament amb el bisbe de Vic i el marquès de Comillas i traductors al francès. I traductors, cal remarcar-ho, d'obres explícitament religioses, encara que de gèneres diversos (*Al cel* [*Au ciel*], *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* [*En Terre Sainte*], *Eucarístiques* [*Eucharistiques*], *Flors de Maria* [*Fleurs de Marie*], *Flors del Calvari* [*Fleurs du Calvaire*], *Idil·lis i cants místics* [*Idylles et chants mystiques*], *Sant Francesc* [*Saint François*], *Lo somni de sant Joan* [*Le songe de Saint Jean*], *Jesús Infant* [*Jésus enfant*] i, inèdita, *Roser de tot l'any*). Naturalment, també tingué diverses traduccions, en prosa i en vers, de *L'Atlàntida* i una de *Canigó*. I totes, excepte una de *L'Atlàntida*, degudes a torsimanys de la Catalunya del Nord.

D'aquests traductors i divulgadors de l'obra verdagueriana en parlem una mica més avall.

Per completar aquesta panoràmica, necessàriament molt breu, ens hem de referir també a la producció de Verdaguer de temàtica nord-catalana. A banda de les proses que s'hi refereixen, gairebé irrelevantes, només tenim constància de vuit (nou si tenim en compte «A les víctimes del Basar de la Caritat. Elegia dedicada a mos caritatius amics de França», que no són altres que Justí Pepratx i el seu cercle d'escriptors catòlics) que s'hi relacionin. Tres no són de tema religiós: «La barretina», «La corona» i «Los fills del Canigó». Ho són, en canvi, «Los dos campanars» (la coneguda elegia incorporada com a epíleg a la reedició de

1901 de *Canigó*, poema ideològicament molt rellevant), «A la Verge de Banyuls» (poesia de circumstàncies escrita en ocasió de la benedicció d'una imatge mariana a l'església d'aquesta població en el transcurs d'una trobada d'escriptors d'ambdues bandes del Pirineu el 1887), «Lo Sol de Pesillà» (de 1906, centrada en el misteri de les cinc «santes hòsties de Pesillà», que en temps de la Revolució Francesa (en concret, el 1793), per evitar ser profanades, van ser col·locades per una noia dins un vas de cristall i que, al cap de set anys, aparegué «cobert d'or» i amb les hòsties en perfecte estat de conservació), «Jesús Infant» (de 1897, de to catequètic, la dedicatòria del qual ja ho diu tot: «Als infants del Rosselló amb motiu de la inauguració de sa capella en Sant Josep de Perpinyà 27 de novembre de 1898») i, finalment, «A la Verge de Lurdes» (amb un subtítol ben explícit: «Càntic del pelegrinatge rossellonès. Lo primer conduït, al 2 de juliol 1900, per lo Il·lustríssim i Excel·lentíssim senyor bisbe de Perpinyà Mons. De Carsalade du Pont»). Convé recordar, amb relació a aquesta poesia, que la devoció a la M. D. de Lurdes, tan important en el futur, era aleshores una de les que estava promocionant l'Església i no és estrany que Carsalade demanés a Verdaguer aquest càntic.

Com s'ha dit, és d'una manera especial que els intel·lectuals catòlics nord-catalans traduïren al francès l'obra verdagueriana. Entre els seus valedors figuren capellans i intel·lectuals catòlics com Josep Tolrà de Bordas, Justí Pepratx, Joan Baptista Blazy, Agustí Vassal, Juli Delpont, Exuperi de Prats de Molló, Pere Bonet, Rodolf Bonet o Francesc Font, entre molts d'altres. En resum, tots ells foren pioners i entusiastes del poeta a França i n'iniciaren, durant el s. XIX, una incessant crítica, traducció i difusió.

L'estudi dels cercles i de la premsa catòlica al Rosselló evidencia que el desenvolupament de la Renaixença fou molt desigual a banda i banda dels Pirineus. Segons August Bover a «Pàtria i les relacions nord-catalanes de Jacint Verdaguer» (1988), a la Catalunya del Nord la Renaixença arribà amb poca conscienciació política i amb retard pels problemes econòmics, la dependència del mercat de París i l'ús del francès a l'escola. Els escriptors nord-catalans de finals del XIX, amb Justí Pepratx al capdavant, s'emmirallaren en els autors del sud i hi entraren en contacte. Entre ells naixeren lligams d'amistat que suposaren per als catalans del sud la possibilitat per reforçar la branca del regionalisme moderat i catòlic. Així mateix, segons Xavier de la Torre a «Avant la Renaissance catalane en Roussillon» (1912), a la Catalunya francesa el clergat fou el principal suport del català, malgrat l'adveniment de la Tercera República i la laïcització de l'Estat francès l'any 1905. De la Torre dona compte del fet que Carsalade, bisbe d'Elna-Perpinyà, i el bisbe de Cahors, a la zona de Quercy, on es parlava occità, decidiren donar suport al que ells anomenaven els «*dialectes provinciaux*» a través de l'apostolat religiós, fet que explica que molts clergues, a la Catalunya del Nord, esdevinguessin catalanistes.

L'historiador, jurista i capellà nord-català Josep Tolrà de Bordas (Prada de Conflent, 1824 – Tolosa de Llenguadoc, 1890) és especialment recordat per la seva tasca de crític i traductor de Verdaguer. Els primers contactes del clergue nord-català amb el poeta es materialitzaren a través d'un assaig sobre *L'Atlàntida* que, el 1881 —pocs anys després de l'aparició de l'original—, Tolrà donà a conèixer amb el títol: *L'Atlàntida: Une épopée catalane au XIXe siècle. «L'Atlantide» de Don Jacinto Verdaguer* i d'un breu esbós biobibliogràfic en forma d'opuscle que, el 1883, publicà amb el títol *Les Félibres - Don Jacinto Verdaguer*. Com a torsimany, Tolrà, l'any 1889, tragué al mercat, en edició bilingüe català-francès en prosa, la traducció *Le Canigou, légende pyrénéenne du temps de la reconquête. Traduction française, avec le texte catalan en regard* editada per Albert Savine a París i «autorisée et approuvée par l'auteur». De fet, com s'ha pogut comprovar en la correspondència intercanviada amb el poeta, Tolrà fou l'iniciador de la recepció europea de Verdaguer amb un volum solvent i contrastat pel mateix poeta, el suara citat de 1881, que es constituí en el primer estudi d'envergadura i el més extens —en forma de llibre— aparegut durant el segle XIX.

Un cas similar és el de Justí Pepratx (Ceret, 1828 – Perpinyà, 1901), poeta, traductor i difusor del català, i un dels membres més actius de la Renaixença catalana al Rosselló. Pepratx —amic personal de Verdaguer— tenia bons contactes entre els principals representants de la vida cultural catalana fins al punt que, el 1884, fou mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona. De conviccions profundament cristianes i especialment recordat com a traductor de Verdaguer, fou un dels pocs amics fidels al poeta durant la seva crisi personal i l'enfrontament amb el bisbe Morgades de Vic i el seu mecenes, el segon marquès de Comillas. El nord-català girà «Lo Rosselló» [«Le Roussillon»] —fragment de l'encara inèdit *Canigó*— per a una nadala que envià als seus amics el 1884; i després *L'Atlàntida* (traducció en vers, 1884), *Lo somni de Sant Joan* (traducció en vers, edició bilingüe, 1888), *Jesús Infant* (1896), «A les víctimes del bazar de la Caritat. Aux victimes du Bazar de la Charité» (poema solt, 1897), *Flors del Calvari* (traducció en prosa amb carta-prefaci de Frederic Donnadieu, 1897) i *Lo Roser de tot l'any* (traducció inèdita, descoberta per Pep Vila). Publicà, igualment, nombrosos articles de premsa sobre Verdaguer així com l'opuscle *Canigó: Étude bibliographique du nouveau poème catalan de Jacinto Verdaguer* (1887). Així mateix, Pepratx és autor d'alguns reculls poètics, de col·leccions de refranys, proverbis i màximes i de l'estudi *La Renaissance des lettres catalanes* (1883).

Un altre exemple dels contactes de Verdaguer amb la Catalunya del Nord el trobem en el caputxí Cosme Guiu, conegut amb el nom religiós d'Exuperi de Prats de Molló (Prats de Molló, 1837 – Mazamet, Llenguadoc, 1917) —procurador provincial de Tolosa i procurador general de l'Orde dels Frares Menors Caputxins a Roma. Ell mateix expressà

a Verdaguer, en una carta de setembre de 1895 (*Epistolari de Jacint Verdaguer* [EJV], vol. ix, carta 1133), la seva voluntat de girar al francès *Sant Francesc*. De fet, el mollonenc donà el desembre d'aquell any el treball «Un grand poète tertiaire» sobre Verdaguer a la revista *L'Echo de Saint François et de Saint Antoine de Padoue* de Tolosa de Llenguadoc. L'article recollia la notícia de la publicació de *Sant Francesc* i oferia al lector la traducció en prosa francesa de: «A saint Bonaventure» i «26e septembre 1182». Finalment, com s'ha vist, fou Vassal qui emprengué la traducció de l'obra i la dedicà, sota el pseudònim de Frère Bonaventure a Exuperi de Prats de Molló, en aquell moment ex-provincial, ex-procurador general de l'Orde dels Frares Menors Caputxins i responsable de la publicació seriada —*Une Conférence par Mois*— que donà la versió com a suplement. Exuperi de Prats de Molló és, així mateix, autor d'una recensió biogràfica «Jacinto Verdaguer. Prêtre, du Tiers-Ordre de Saint-François» sobre el poeta que es donà en un dels volums de la publicació seriada *Une Conférence par Mois*. El text incloïa bona part del prefaci de Vassal a *Eucaristiques* i, en conseqüència, alguns fragments de poemes d'aquesta obra. Aquesta recensió es pot consultar integrada en un volum on es compilaren totes les conferències: *Conférences* (1904). Al final d'aquest volum (p. 183-186) el caputxí inclou traduccions de poemes de *Sant Francesc* al francès fetes per Vassal: «Mort de Sant Francesc», «Funerals» i «Himne».

De fet, cal situar també a la localitat de Prats de Molló una bona part dels personatges que formen la constel·lació d'amics, contactes i coneguts nord-catalans de Verdaguer: Carles Bosch de la Trinxeria (1831-1897) —literat i reconegut excursionista vallespirenc—, Émile Leguiel (1873-1962) —que publicà diversos estudis sobre Verdaguer entre els quals destaca un estudi sobre *L'Atlàntida i Canigó*—, Jaume Boixeda (1837-1898) —capellà del Col·legi de Perpinyà, professor de retòrica i canonge que coincidí amb Verdaguer el 1883 a Banyuls— o Jaume Boher, que signava «Canonge Boher» (1820-1908), un altre poeta i clergue vallespirenc que participà a les festes de Banyuls de 1887.

Retornant a la nòmina de traductors i divulgadors nord-catalans de Verdaguer, cal dir que Agustí Vassal (Perpinyà, 1860 – ?) també té un paper destacat. Vassal fou un banquer, escriptor i militant catòlic de Perpinyà. Admirador de Verdaguer, fou l'impulsor d'*Eucaristiques*, obra pòstuma del poeta, publicada a Barcelona el 1904 en edició bilingüe i traduïda per ell mateix. És especialment rellevant la seva aportació al corpus biogràfic del poeta: *Mossen Jacinto Verdaguer. Sa vie, ses œuvres, sa mort* (1913), un volum biogràfic que conté bona part de la correspondència del poeta amb Vassal. D'altra banda, en les obres on s'inventarien les traduccions de Verdaguer, se sol atribuir l'autoria de la versió francesa de *Sant Francesc*, a «Frère Bonaventure Tertiaire». Amb tot, després d'una anàlisi minuciosa del volum, es pot atribuir la traducció a Vassal, del qual consta l'autoria

a les últimes pàgines. Vassal probablement optà per aquest pseudònim en honor a sant Bonaventura, destacat teòleg i místic franciscà. Mai fins ara la traducció de *Sant Francesc* s'havia atribuït al perpinyanès. L'única referència a l'autoria real de la traducció la trobem a l'article «Agustin Vassal et les dernières œuvres de Verdaguer» de l'*Abbé Bonafont* — felibre— que es publicà a la *Revue Catalane* de 15 de març de 1917. Així mateix, Vassal presentà diverses comunicacions en congressos europeus. En la primera comunicació, al Desè Congrès Eucarístic Internacional (1897) a Paray-le-Monial, aportà un text sobre el misteri de les Santes Hòsties de Pesillà que incloïa l'original i la traducció de Peprax de «Lo sol de Pesillà». Encara en presentà una altra al Congrès Marial de Friburg (Suïssa) de 1902: «La Vierge Marie d'après Verdaguer», que es publicà en forma d'opuscle el 1903. Vassal inclou poemes de *Roser de tot l'any* —«Vigília de l'Assumpció de nostra Senyora» i «La Coronació de Maria»— i *Montserrat: llegendari, cançons, odes* —«A la Verge de Montserrat»— que presenta acarant l'original amb la seva traducció francesa en vers.

Juli Delpont (Ceret, 1865 – Perpinyà, 1924) fou un actiu poeta i escriptor, així com també director de la revista *Muntanyes Regalades* i col·laborador de la revista *L'Atlàntida*. Catalanista tradicionalista convençut i contrari a les normes ortogràfiques de l'IEC, signà, sovint, amb el pseudònim Lluís Pellissier. Escampà nombrosos articles sobre autors catalans, entre els quals Verdaguer. Delpont és autor de la versió francesa, publicada per l'editor Josep Payret, de *Dietari d'un Pelegrí a Terra Santa [En Terre Sainte* (1896)] i contactà amb Verdaguer, un cop acabada la traducció, per intermediació de Justí Peprax. Recordem que el manuscrit d'*Eucarístiques* fou lliurat per Jacint Verdaguer a Vassal i Delpont el dia de l'enterrament de Justí Peprax a Perpinyà. Delpont és autor del pròleg (bilingüe francès-català i datat el setembre de 1903) d'un dels estudis crítics de referència sobre Verdaguer —ens referim al volum d'estudi *Essai sur l'«Atlantida» et le «Canigó» de Jacinto Verdaguer* d'Émile Leguiel (1904)— on expressava el seu convenciment del fet que *Canigó* s'acabaria convertint en l'obra més important del poeta per davant de *L'Atlàntida*. Sabem d'altres traduccions de textos verdaguerians per part de Delpont. El març de 1901 apareixia a *L'Âme Française: revue sociologique et littéraire* de Perpinyà una traducció de «Les Barres de Sanch», de *Pàtria*, al francès i sense cap davantal ni preàmbul per presentarla. Per últim, segons l'estudi que Ramon Gual publicà sobre *Canigó* el 2003, apareixen, el 1902, vuit estrofes d'«El Rosselló», en francès per Juli Delpont a la revista *La Clavellina* de Perpinyà.

Dels germans Bonet, altres dos contactes del poeta, se'n sap poc, tret del fet que Pere fou professor de retòrica al Petit-Séminaire de Prada de Conflent i que el seu germà, l'advocat i poeta Rodolf Bonet, s'inclou en la nòmina de traductors de Verdaguer. Pierre Bonet fou l'autor del volum *Impressions et souvenirs (Ille-sur-Tet et ses Environs)* (1908) —que signa

com a «Chanoine honoraire, ancien curé-doyen d'Ille-sur-Tet. Curé-Archiprêtre de Céret» i que destaca pel fet de contenir passatges sobre el pas de Verdaguer per la Catalunya del Nord l'estiu de 1883. Verdaguer, segons es narra en el llibre, féu coneixença de mossèn Bonet —Pierre Bonet— el juliol de 1883 quan el català s'instal·là a Prada de Conflent, moment en el qual recorregué els indrets que serviren d'escenari per a la seva epopeia canigonenca. Rodolf Bonet, al seu torn, entrà en contacte amb Verdaguer a través del seu germà Pierre i girà al francès un fragment del poema «Cristophe Colomb», de *L'Atlàntida*, que publicà *L'Espérance. Journal catholique et royaliste des Pyrénées-Orientales* de Perpinyà on també era habitual trobar textos de Tolrà.

També sabem poca cosa de la relació de Verdaguer amb Émile Rous —primer capellà de l'església St. Josep de Perpinyà, destinat a aquesta parròquia entre 1882 i 1887 i que era un actiu historiador de la vida eclesiàstica nord-catalana. De la seva relació en resten dues cartes, l'una, de 13 de març de 1886 (EJV, vol. v, carta 543), i l'altra (Fons Verdaguer Panadès de l'Arxiu Nacional de Catalunya, 382) de 25 d'agost de 1890. En les missives, Rous agraeix al poeta l'enviament de *Canigó* i *Idil·lis i Cants Místics* i comenta la recepció del folguerolenc a la Catalunya del Nord, força minsa fins llavors. Cal no confondre Émile Rous amb Francesc Rous (Prada de Conflent, 1828 – Banyuls de la Marenda, 1897), el poeta, eclesiàstic i professor al seminari de Prada que, d'altra banda, tingué una estreta relació amb Verdaguer pel seu paper principal en la preparació de la primera festa literària a Banyuls l'any 1883. Amb tot, no es conserva correspondència entre el poeta i Francesc Rous.

Com a darrer apunt de les relacions de Verdaguer amb la Catalunya del Nord abans del seu traspàs, cal fer esment de Joseph Falguère —vicari, l'any 1902, de Sant Josep de l'Estació de Perpinyà i secretari del *Journal Illustré* de la mateixa vila— que envià al poeta, ja greument malalt, una carta (EJV, vol. xi, carta 1483). Verdaguer havia rebut la recomanació per part dels seus metges de traslladar-se al sanatori de Vernet, al Conflent. Falguère, el 15 de maig de 1902, assabentat d'aquesta necessitat, l'animà per tal que es retirés a la Catalunya del Nord i li féu saber l'alegria que això suposaria entre els seus amics nord-catalans. Verdaguer, però, ja mai deixà Catalunya.

Amb Verdaguer ja difunt, la traducció i la difusió del poeta en terres nord-catalanes no s'aturà, més aviat al contrari. Un altre capellà, Joan Baptista Blazy (Catllà de Conflent, 1878 – Baixàs, 1933), fins fa poc desconegut, esdevingué un dels traductors més prolíxos de Verdaguer al francès. Capellà i home de lletres, traduí en prosa cinc obres del poeta, de les quals tres foren girades per primera vegada per Blazy al francès, *Flors de Maria* (*Fleurs de Marie*, 1905), *Idil·lis i cants místics* (*Idylles et chants mystiques*, 1906) i *Al Cel* (*Au Ciel*, 1905), publicades a la revista *La Science Catholique*, i dues noves traduccions de *Canigó*

(*Canigou*, 1908) i *L'Atlàntida* (*L'Atlantide*, 1909), a la *Revue de Lille*. Blazy mantingué el contacte amb els representants de la Renaixença com el Dr. Benet Roura Barrios —que s'ocupà de Verdaguer en els seus últims temps— i del Felibrigi —especialment amb Mistral, com ho certifica la correspondència que intercanviaren. Així mateix, col·laborà activament en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover i fou assagista de la renaixença nord-catalana, contista i biògraf de Bernadette Soubirous i, en menor mesura, de Ramon Llull i de Miquel Costa i Llobera.

Així mateix, cal recordar la figura de Francesc Font (Prada de Conflent, 1831 – Perpinyà, 1907) —un eclesiàstic i historiador rossellonès que consagrà bona part de la seva vida a dos reculls històrics: *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Michel de Cuxa* (1881), una de les fonts del *Canigó* verdaguerià, i *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Martin du Canigou* (1904)—, recordat per aquest darrer volum, dedicat a Verdaguer, ja difunt. L'obra, que conté fragments de *Canigó* (1886) i de la traducció francesa de Tolrà (1889), a més d'uns versos desconeguts del poeta català, està motivada per la restauració del cenobi gràcies a l'impuls del bisbe Carsalade. La darrera parròquia de Font fou la de Sant Josep de Perpinyà. Allí, i tal com ja féu anys abans a Portvendres, encapçalà la tasca d'edificació de l'actual Saint Joseph de la Gare o de l'Estació. Morí el 1907, essent «*Chanoine honoraire*» de Perpinyà.

En resum, la Catalunya del Nord fou un dels eixos fonamentals de la difusió europea del poeta. Geogràficament, hem pogut identificar tres nuclis o centres geogràfics de difusió de poeta —la Catalunya del Nord, París i Occitània— i, en aquest marc, es poden caracteritzar els traductors/difusors segons tres —o fins i tot quatre— categories més o menys diferenciades encara que no estanques: els felibres provençals, els catalanistes rossellonesos (majoritàriament catòlics), els intel·lectuals catòlics francesos i els romanistes/hispanistes francesos. En altres paraules, per entendre la notable divulgació de Verdaguer a França cal tenir present que aquest procés tenia un caràcter descentralitzat que s'articulava a partir de tres nodes geogràfics i quatre nodes culturals i/o ideològics que s'entrellaçaven donant lloc a la infinitat de vincles i cruïlles que facilitaren la difusió del poeta a França i, per extensió, a tot Europa.

Bibliografia

BONET, Pierre (1908). *Impressions et souvenirs (Ille-sur-Tet et ses Environs)*. Ceret: L. Roque.

BOVER I FONT, August. «Pàtria i les relacions nord-catalanes de Jacint Verdaguer», *Anuari Verdaguer 1988*, p. 213-226.

CAMPS, Núria «Jacint Verdaguer i Sant Josep de la Gare de Perpinyà: Novament “Als catalans del Rosselló”», *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 19 (2012), p. 135-154.

— «Frederic Mistral i Joan Baptista Blazy, difusors de Verdaguer a França», a *Les relacions catalano-occitanes al llindar del segle XXI* (2009). Peronnas: Éditions de la Tour de Gile; Association Française des catalanistes, p. 329-337.

— «Joan Baptista Blazy, traductor i difusor de Verdaguer», *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 18 (2010), p. 81-111.

CASACUBERTA, Josep M. (2002). *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques*. Barcelona: Barcino, p. 49-54.

DE LA TORRE, Xavier. «Avant la Renaissance catalane en Roussillon», *Revue Catalane*, núm. 67 (15 de juliol de 1912), p. 210-212.

DIVERSOS AUTORS (1898). *Dixième congrès Eucharistique International: Tenu à Paray-le-Monial du 20 au 24 septembre 1897*. Autun: Imprimerie Dejussieu, p. 405-407.

EXUPÈRE DE PRATS DE MOLLÓ, Fr. «Jacinto Verdaguer. Prêtre, du Tiers-Ordre de Saint-François», a *Conférences* (1904). Paris: Desclée, de Brouwer, p. 149-189.

— «Un grand poète tertiaire», *L'Echo de St. François et de Saint Antoine de Padoue*, Tolosa de Llenguadoc, desembre de 1895, p. 493-495. (Verd. 10-VII-5, VI. (Sant Francesc), f. 28-29).

FARRÉS, Pere; Ramon PINYOL. «L'“Essai sur l'Atlantide” de Joseph Tolrà de Bordas, i altres crítiques coetànies», *Anuari Verdaguer 1989*, p. 45-223.

— «L'“Avant-propos” de Josep Tolrà de Bordas a *Canigó*, i altres crítiques coetànies», *Anuari Verdaguer 1990*, p. 89-238.

FONT, Francesc (1904). *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Martin du Canigou*. Perpinyà: Charles Latrobe.

— (1881) *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Michel de Cuxa*. Perpinyà: Comet.

LEGUIEL, Émile (1904). *Essai sur l'«Atlantida» et le «Canigó» de Jacinto de Verdaguer, par Émile Leguiel, avec préface de M. J. Delpont*. Barcelona: L'Avenç.

PEPRATX, Justí (1887). *Canigou. Étude bibliographique du nouveau poème catalan de Jacinto Verdaguer*. Montpellier: Impr. Centrale du Midi.

PINYOL I TORRENTS, Ramon. «Les poesies verdaguerianes de temàtica nord-catalana», *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 18 (2010), p. 233-252.

PINYOL, Ramon; Pep VILA. «Justí Pepratx, transcriptor de Verdaguer i recopilador de literatura catalana», *Anuari Verdaguer. Revista d'Estudis Literaris del segle XIX*, núm. 12 (2004), p. 91-106.

TOLRÀ DE BORDAS, Josep (1883). *Les Félibres - Don Jacinto Verdaguer*. Gap: Typographie J.-C. Richaud.

— (1881) *Une épopée catalane au XIXe siècle, l'Atlantide de don Jacinto Verdaguer*. Paris: Maisonneuve.

VASSAL, Agustí. «Gènesi de les *Eucarístiques*», a Jacint VERDAGUER (1904). *Eucarístiques*. Barcelona: L'Avenç, p. XIV-XIX.

— (1903) *La Vierge Marie d'après le Dante et d'après Verdaguer*. Blois: Imprimerie C. Migault et Cie.

— (1913) *Mossen Jacinto Verdaguer. Sa vie, ses oeuvres, sa mort*. Perpinyà: Impr. de Barrière.

VERDAGUER, Jacint (1906). *Au Ciel*. Arràs-Paris: Sueur-Charruey.

— (1909) *L'Atlantide*. Arràs-Paris: Sueur-Charruey,.

— (1888) *Le Songe de Saint Jean: légende du Sacre-Coeur de Jésus*. Perpinyà: Latrobe.

— «Les Barres de Sanch / Les Barres de Sang». *L'Ame Française: revue sociologique et littéraire*, Perpinyà, març de 1901, p. 21-22. (Verd. 2-GFol. (Carpeta 1900-1901). Sense foliar).

— [s.a.] *A la Verge de Lourdes. Càntic del pelegrinatge rossellonès*. Perpinyà: Typ. Ch. Latrobe.

— (1987) *Aux victimes du Bazar de la charité: élégie*. Perpinyà: Latrobe.

— (2003) *Canigó, Llegendes pirenaïques del temps de la reconquesta*. Ramon GUAL; Joan MALUQUER (ed.). Prada de Conflent: Terra Nostra; ICRECS.

- (1896) *En Terre Sainte*. Perpinyà: Josep Payret.
- (1904) *Eucarístiques [Eucharistiques]*. Barcelona: Tipografia de L'Avenç.
- (1905) *Fleurs de Marie*. Arràs-París: Sueur-Charruey.
- (1897) *Fleurs du Calvaire*. Perpinyà: Latrobe.
- (1897) *Hommage aux Saintes Hosties de Pézilla-de-la-Rivière*. Perpinyà: Charles Latrobe.
- (1906) *Idylles et chants mystiques*. Arràs-París: Sueur-Charruey.
- (1896) *Jésus enfant: poème catalan*. Perpinyà: Latrobe.
- (1898?) *Jesús infant als infants del Rosselló: amb motiu de l'inauguració de sa capella en Sant Joseph de Perpinyà: 27 de novembre 1898 = Jésus enfant aux enfants du Roussillon: à l'occasion de l'inauguration de sa chapelle à l'Église de Saint-Joseph de Perpignan*. [s.l.]: [s.n.].
- (1889) *Le Canigou [Canigó], légende pyrénéenne du temps de la reconquête. Traduction française, avec le texte catalan en regard...* [Mgr. J. Tolrà de Bordas, trad.] Paris: A. Savine.
- (1908) *Le Canigou*. Arràs-París: Sueur-Charruey.
- «Les Barres de Sanch / Les Barres de Sang». *L'Ame Française: revue sociologique et littéraire* [Perpinyà] (març de 1901), p. 21-22. (Verd. 2-GFol. (Carpeta 1900-1901). Sense foliar)
- (1886) *Canigó: llegendes pirenaïques del temps de la reconquesta*. Barcelona: Llibreria Catòlica.
- (1905) *Saint François... Charité. Traduit du catalan par Frère Bonaventure Tertiaire*. Tournai: Casterman.

